

સંદર્ભ સાવલીંગાનો ગાયનરૂપી નાટક.

રચના,

ડા० દામોદર રતનસી સોમાણી.

દોહરો.

તત્ત્વ છે ચૈતન્યનું, જગતનું પાથણ પ્રેમ;
ભુમી સ્વર્ગ સમતે કરે, જો હર વિવેક નેમ.

(સર્વે હક પ્રસિદ્ધર્તાએ રાખ્યા છે.)

મુદ્રિત:

આરિયન્ટલ છાપખાનામાં છાપ્યું.

સ ૫૦ ૧૯૩૯. સને ૧૯૮૩.

કિંમત ૧૧ આનો.

સારી ચાચ, સસતો ભાવ.

ચીનાઈ.

કિમ્મત રતલના				રૂ. આ.
ફલાવર પીકુ નંબર ૧	૨ ૦
ફલાવર પીકુ ,, ૨	૧ ૮
સુપરફાઇન રોઝ પૌચાંગ	૧ ૪
લમશાની ચાચ નંબર ૧	૧ ૪
લમશાની ચાચ ,, ૨	૦ ૧૪
સુપરફાઇન પૌચાંગ	૧ ૦
ફલાવરી આરેન્જ પીકુ	૧ ૦
ફેમીલી મીડમચર	૦ ૧૪
ફાઇનેસ્ટ સેન્ટેડ આરેન્જ પીકુ	૦ ૧૨
મમપીરિયલ કેસો કોંગો	૦ ૧૨
સૌચાંગ	૦ ૧૨
કેસો કોંગો...	૦ ૧૦
કોંગો	૦ ૯

હોંડુસ્થાની ચાહે.

કાંઝાવેલી ફલાવરી આરેન્જ પીકુ	૧ ૮
કાંઝાવેલી એસ્ટ્રા ફાઇન આરેન્જ પીકુ	૧ ૪
કાંઝાવેલી એસ્ટ્રા ફાઇન પીકુ	૧ ૨
ચાચના એન્ડ ઇન્ડિયન બેસ્ટ ગ્વાલીટી ટામોદર મીડમચર			૧ ૨
રાયલ ફેમીલી મીડમચર	૧ ૦
કાંઝાવેલી પીકુ ચૌચાંગ	૧ ૦
કાંઝાવેલી સૌચાંગ	૦ ૧૨

સદેવંત સાવલીંગાનો ગાયનરુપી નાટક.

નાટક પાત્ર.

સદેવંત.....કનકાપુરીનો રાજા.
સાવલીંગા.....કનકાપુરીના નગરશેઠની પુત્રી.
ભાભી.....સાવલીંગાની.
વીરમદે.....પારાસુર ગામનો રાજા.
રૂપાસા.....પારાસુર ગામનો નગરશેઠ.

(જોગી, મેહેતાજી, છોકરાઓ, દરબારીઓ,
સીપાઇઓ, દાસ, દાસી, સાર્થકોઓ, વગેરે.)

પ્રવેશ ૧ લો.

(સાવલીંગાના મહેલમાં જવાના રસ્તાપર એક જોગી પ્રવેશ કરે છે.)

જોગી— [નાથ કેસે ગજકે બંદ છુડાવો—એ રાહ.]

પ્રભુ તોરે નામકી લેહુ મોહે લાગી. છોડ દુનીયા ભયા હું મેં ત્યાગી-ટક

માત પીતા સુત બંધવ હમે સખ, માયા કે અનુરાગી;

છોડ દીઓ હુ પ્રપંચ એ મનસે, ભક્તિ લેત તોરી માગી.—પ્રભુ.

ગલી ગલી જાત હું અલેક જગાવન, ભીક્ષા દેત સુભાગી;

સો ભીક્ષા હમ દેત ગુરકું, જો સિદ્ધ હુ બડે ત્યાગી.—પ્રભુ.

(મેહેલના કાર પાસે આવી ભીક્ષા માગે છે.)

સાવલીંગા—(બાગીમાંથી.)

[આજ કાઢાન મેરે લીનો બાંમરો બલધ—એ રાહ.]

જલદી લે બાવાજી લોટ આપું તને પ્રીતથી;

આપું તને પ્રીતથી કે કુળ મારાની પ્રીતથી.—૨૬

મુખ મારું આજ સુધી કોઈએ દીડું નથી,

તે મુખ હું ધર્મ અર્થે દાંડતી નહીં નથી.—જલદી.

(જોગી સામું જોય છે; જોગી મુરજાન વધ પડે છે.)

બાબી—(આવીને)

[ત કર કસદ અરે રેવ પેદાદશ—એ રાગ.]

અરે નાલુદી આ શું કીધું બુરું કામ ?

જીવતો 'તો હમણાં થકું કેમ આમ ?

રહી ધર પીતાને શું હવ્યા કરે ?

વલમાં મજીવ એ સી રીતે મરે ?

સાવલીંગા—મેરે માર્યો હોય તો હું મરું;

મુલો એ આપે તેને હું શું કરું ?

બુરી બાબી આલું શું બોલે કરું;

જોઈ આંખ ફાટી મુલો એ જરૂર,

(જોગીના મેં ઉપર પાણી છાંટે છે, એટલે તે હુશીયાર થાય છે.)

સાવલીંગા—

[તુરે રે રાગ મીઠનકા — એ રાહ.]

અરે બાવા તું લે બીક્ષા, લેઈને માર્ગે તારે જ;

શરમ નહીં વુજને થાયે, થઈ બાવો ને માહાયે.

જોગી—બીક્ષા મેં માંગતા એસી, નહીં ખુબ સુર્તી વુજ જેમી;

કહ્યા જોગીકા ઇતના માન, તેરે જોગનકા દે માય દાન ?

સાવલીંગા—પીટ્યા ઝિયું તું શું બોલે, બોલતાં બોલ નહીં લોલે;
 કહીશ જો આપને મારા, બ્રુગ થશે હાલ તો નાચ.
 જોગી—આત નહીં મુતતી મેરી, કુજેયી મં કરું તેરી;
 મદેવંતકું ચેતાવું જાય, જુલમસેં ઝો કરેગા બ્યાવ,
 (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો. (એક રસ્તો.)

(મદેવંતને જોગી દાખલ થાયછે, જોગી યુસ્મામાંજ માલમ પર્યો.)

મદેવંત—(જોગીને) [જામરતાનમે કુચ એવા ખોલના હમે યુલ—મે રાહ.]

અરે આવાજી તું કરે કેમ ઉદાસ?
 માગ રાજમાં કોણે કીયો નીગસ?
 બોલ જલદી કહે કોણે દીધુંરે દુઃખ?
 થયું કેમ જોગીનું નિસ્તેજ મુખ?

જોગી—[અરે લાલદેવ હમ તરફ જલદ આ—મે રાહ.]

ગયા બીક્ષાકું નગ્ર મં આપકા;
 લાં દેખા મેને ઝેક દુજા ચંદ્રમા;
 મૃગ લોચની થી ખડી કામતી;
 ન મુતલમે ઝેશી મીલે ભામતી;
 ન પત્ની ઝેમી તેરે રંગ મહેલમે;
 મૃચી અપ્સરા આલ ઝો સ્વર્ગસે?
 ખુખી ઉનકી મુખસે ઝે કેસે કહે!
 અરે કોન ઉનકે નયનશર મહે!
 ગયા થા મં બીક્ષાકુ આજ ઉનકી પાસ;

સુંદર દેખકે મુખ હુવા મેં નીરાશ.
નગર શેકડી લડકી ઝો સાવલોંગા;
સફલ કર તેરા જન્મ મિલ ઉન્કુ જન.

(ચોગી જય છે.)

સદેવંત— [પ્રેરણાત તેરા અમકા જેસા નુર—એ રાહ.]

ખારી નામ સાંભળી થયો છું ઉદામ.—ટેક.

દીઠા વીના તુજને ઝો ખારી, પામ્યો છું મોહ પાશ.—ખારી.

શોધ કરી વેગે મેળવું તુજને, ન મળે યાજ નીરાશ.—ખારી.

અદીઠ પ્રીયાએ કાળજી કોરકું, શોધુ હું તેનો અવાસ.—ખારી.
(જય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો. (માતાના મંદીર આગળ ચોક.)

(સાવલોંગા સાહેલીઓ સાથે આવી ગરબો ગાય છે, ને
સદેવંત યુક્ત આવી સાંભળે છે.)

સાવલોંગા—

ગરબો.

[જનની ભુધર રંગ બરેલા, અથવા રઘુપતિ રામ હૃદયમાં રહેનારે—એ રાહ.]

આવો ખેની ગીત ગાઈએ પ્રીતેરે, આતી આનંદ ઉપજે એ રીતે.—આ

શુભ ઝોછવનો દીન આજેરે; તેથી વાજાં રૂડાં વાજેરે;

જ્યમ ગગનમાં મેઘજ ગાજે.—આવો ખેની.

આપો તાલી આતી ઉમંગેરે; જેથી રાગ ચડે પુર રંગેરે;

તો આનંદ માશે ન અંગે.—આવો ખેની.

પગ મુકી તાલથી ચાલોરે; પુર રાગના રંગમાં મહાલોરે;

મૃગ પેરે ફરી લીયો ઢાળો.—આવો ખેની. (સાહેલીઓ જય છે.)

સદેવંત—‘સાવલીંગાને અટકાવીને.)

(એકમે તરે કોઈગમ—એ રાહ.)

પટ ધુંધટો બોલ તું, ધુંધટડે મુજ મન વસ્યું,
મંદ્રવદની બોલ તું નેત્ર કટાક્ષે મન ફર્યું.—ટેક.
વણવ તારો સાંભળી ધાયલ મન થયું તહીં,
રખાડી થાડ્યો શેહેરમાં જોઈ પ્રીયાને મન હસ્યું.—પટ ધુંધટ.

સાવલીંગા — [ક્યા બોલોત દીનસે અરે સનમ—એ રાહ.]

કેમ બોલું પ્રીતમ ધુંધટો, કેટલાક ધુંધટે ખુવાર થયાં,
બોઈ સુદૃઘ શરીરની મુજ, નેત્રે હાલ હવાલ થયાં—ટેક.
હું રંક જાત વણીકની, તમે કુંવર મોટા રાજના,
શું લાભ બોલે ધુંધટો, મુજ મુખ જોય સાંજના.—કેમ.

સદેવંત—વચન આપું તુજને તુજવિના કો પરચું નહીં,
જો ના કહીશ તું મુજને તો કટાર ખાઈ મરું અહીં.

સાવ.—અકળાઈને તમે એટલા નહી થાઓ વશ બહુ રીસને,
કુરખાન તુજપરથી કરું કંઈ વણીક લાખ દસ વીસને કેમ.
ઉમેદ હોય જો તુજને વરવા તણી મને વાલમાં,
ફરી મેસ ભણવા સાય મારી આવીને નિશાળમાં.—કેમ.

સદેવંત— [મેદાદ મુજે યાદ કે વસાહ તુ મારો—એ રાહ.]

સુંદરી થાશે આધીન મરજીને તારી;
અનેક સંકટ સહીને પણ કરીશ તને મારી.—ટેક.
પિતા જો મારો કે તારો જન્મમાં નાખે વીધન;
હજારો વીધન વીતે પણ ન મુકું વીસારી.—સુંદરી,

સાવલીંગા—

[કલ્યાણ રાગની સાખી.]

પ્રીતમ તારી પ્રીત ન વરણી જાય,
 લખ આપણું ગુપ્ત રીતે બને એવો કરવો ઉપાય.—ટેક.
 નિશાળે પડ્યા તણી, કરીએ છાના લગન,
 મોજ કરે મન માનતી, પછી થઈને મગન.—પ્રીતમ.
 વખત થયો મુજને ઘણો, તેથી જાણું હું હાલ,
 વાલમ વેઠેલા આવજો પ્રીતથી નિશાળ.—પ્રીતમ.
 સદેવંત—ખારી ઇચ્છા તુજતણી, પૂરણ કરવા કાજ,
 બેસીશ હું નિશાળમાં, છોડી પાટ ને રાજ.—પ્રીતમ.

પ્રવેશ ૪ થો. (એક નિશાળ.)

(છોકરાઓ નિશાળમાં બેઠેલા દેખાય છે, કેટલાક રમે છે, કેટલાક
 વાંચે છે, એવામાં સાવલીંગા પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—(સ્વગત) રાગ સોરઠ.

[મારૂં જાંઘતો રાત—એ રાહ.]

પ્રીતમજી કેમ લાગી બહુ વાર, આવને વેગે હૈયાના હાર.—ટેક
 આપે કહ્યું તું પ્રીતે એવું મુજને, “ખારી વેઠેલી આવજો નિશાળ” પ્રી.
 આવવિના આવી ઉભીશું એકલી, કરું જેમ બપેશો પોકાર.—પ્રી.
 જળવિના જેમ મચ્છ ન જીવે, તેમ તુજવિના હું આ વાર.—પ્રી.

[મિહનશ્શીયા આવે બગીચામે—એ રાહ.]

પ્રીતમવિના કેવી શામે ખારી, ચંદ્રવિના જેવી રાતડલી.—ટેક.
 લેહુ લગાડી પેઠેલાં પ્રીતની, પછે ન કરવી ધાતડલી.—પ્રીતમ.

હું તો જીવું છું આપ આધારે, તજીને મારી જાતડલી.—પ્રીતમ.
માટે રમીલા આવીને જાલદી, પાળ તું તારી વાતડલી.—પ્રીતમ.

(છોકરાઓ ગાય છે.)

[કંગનવા મોરા કરસે સરક ગયો રે—એ રાહ.]

અધા સાથે—છોકરાઓ આવી છાપ કાટે રમીએ આજેરે.

૧ છોકરો—મેહતાજી ગ્યા છે બાહારે.

૨ છોકરો—બહુ મજા પડશે ત્યારે.

અધા સાથે—છોકરાઓ આવી છાપ કાટે રમીએ આજેરે.

વડો નિશાળીઓ—મેહતાજી જો આવેરે, સોડીથી ફટકાવેરે.

૧ છોકરો—બહીકણનો તું છે કાકો,

૨ છોકરો—તહીં અમ જોવા તું પાકો.

૧ તથા ૨ છોકરો—ધીસો એને ખાડ આડી દમવા કાજેરે. છા.

(વડાને મારે છે.)

૩ તથા ૪ છોકરો—(વચમાં પડીને,)—અસ અસ માર્યો છે બહુરે,

૧ છોકરો—દીકજા એ યજું સહુરે.

વડો નિશાળીઓ—મેહતાજીને સંધું કહીશ,

૨ છોકરો—તો શીક્ષા તુજને દઈશ. (મેહતાજી પ્રવેશ કરે છે.)

મેહતાજી—માટે સોડીની સખત તુજને શીક્ષા જાજેરે.—છા.

મેહતાજી— (ધન્દ્રસભાનો રાગ.)

ઉઠાને છોકરાઓ જાલદી આજણુ ન થાઓ,

શીખ્યા હાય જે કાલનો તે પાઠ કરી જાઓ.

છોકરા—એકડે એક મેહતાજીની ટેક દોડીયા ઉપર સાચી

ન આપે તો કાચી.

મેહેતાજી—મુઝ્યો તું આ વાર સોટી, મારું હું ખે ચાર, (મારે છે.)

વડા નિશાળીઆ ખોલ તને, કેમ લાગી બહુ વાર;

છોકરોઓ—સાંબળો મેહેતાજી તમને, કહું છું સાચી વાવ,

તેડવા ગયા તો આ છોકરાને, મારી મુજને લાત.

મેહેતાજી—ખોલ લુચ્યા છોકરા તે, કેમ મારી ઝિને લાત;

પગ આંગુઠા પકડીને, ઉભો રે' મીનીટ સાત.

છોકરો—દાદી મારી મરી ગઈ, તેથી ગયો મચાલુ;

ગોટી રમતાં ઝિને દોઢો ઝિ ચાડીઆને જાલુ.

મેહેતાજી—નિશાળ તુજને સોપીને, ગયા તો હું બહાર;

પછવાડેથી મસ્તી કીધી, ઉઠ ખેસ કર હજાર.

છોકરો—મરી ગયો મેહેતાજી, ઉઠ ખેસ કર હજાર;

મોટે હવે રજા આપો, લગાડો ન વાર.

(સંદેવંત પ્રવેશ કરે છે.)

સંદેવંત—(સ્વગત)

[ગરહ મને દીસ સનમકું દીયા—ઐ રાહ.]

સત્વર આવી ખેડી છે હા મુંદર મુજ પ્રિયા,

આપ્તું ને વચન પાળી કરવા લાગની ક્રિયા.—ટેક.

ગુરને મેં મોકલ્યો છે સામગ્રી લેવા,

ગાંધર્વ લાગ કરવાં છે, આજે નિશાળમાં.—સત્વર.

કાર્ય મારું પુરું કરવા કરું ઝેક ઉપાય,

યુક્તિએ કાઢાડું સર્વને, ઝેકે ન રહે હાં.—સત્વર.

સંદેવંત—(મેહેતાજીને)— રાગ હોરી.

[કાગનકે દીન ચાર સખીરો—ઐ રાહ.]

આજ સીધું દેવાને કાળ, ગુરજ માતાએ મારી ખોલાવ્યા છે પ્રીતે.ટેક

પ્રત આંદ્રાએણુ ઉજળું તેથી, ઘોડા દેવો મહિત સાજ. — ગુરુ.
વેગે માકલજો એવું કહ્યું મુજને, માંટે પોહોચોને મહારાજ. — ગુ.
મેહેતાજી — [રાત ન સારી આઘ નોંદ — એ રાહ.]

જાગીંધું કુંવરજી હું જલદી તમારે ઘેર,
મસ્તી ન કરે છોકરા સંભાળજો તે પેર (જાય છે.)
સદેવંત — સાંભળો છોકરાઓ તમને ખુશી કરવા કાજ,
હંધું એવું મન થકી કે, છુટી આપું આજ.
બહીક તમે ન રાખશો, મેહેતાજીની લગાર,
જે કેહેશે એ તમને તેનો, જવાબ હું દેનાર.

(છોકરાઓ જાય છે.)

સાવલીંગા — (સદેવંતની પાસે આવીને.)

[શાદોએ જીલ્લએ ગુલકામ મુખારક રોતે — એ રાહ.]

હતી ઉમેદ મન વિષે, તે પુરી કીધી હંધરે,
દરશન વિના પ્રીતમ તારા, દિલકું તો ઝુરી મરે. — ટેક.
અંતરમાં છે તલખના સદેવંત તારા નામની.
પરણું સાથે તારી જો, હંધકું માર તો કરે. — હતી.
વાલમ તમે કહ્યું હતું, હું તેડી લાવીશ ગોરને,
કરશું લખ નિશાળમાં ધરી પ્રેમ અંતરે. — હતી.
હજી ન ગોંર આવીઓ, વખ નિકળો ગયો ધણો,
આવી કોઇ દેખશે તો, અર્થ એક નહીં સરે. — હતી.
સદેવંત — ધીરજ તું ધર મનમાં જરા, ગોર હમણા આવશે,
વીધી ગાંધર્વ લખની, પરણવશે જલદી ખરે. — હતી.
(એક કાણોએ નિશાળોએ પ્રવેશ કરે છે.)

સાવલીંગા—કાંણીઆ આવે છે લુઆ, વાત કરશે ગુરુ કને;

એતે પિતા ને માહુરે, તો લખમાં વિધન પડે.—હતી.

(સદેવંત કાંણીઆને મારે છે; કાંણીઆ નાસી જાય છે; સદેવંત તેની પાછલ જાય છે; સાવલીંગા નિરાશ થઈ પોતાના ઘેર જાય છે.)

પ્રવેશ ચ મો. (સદેવંતનો મેહુલ.)

સદેવંત—(ઉદાસ થઈને.) બેત.

આ દેવ! આ દેવ! શું કહું તુજને,
શું પ્રીયા વિથોગે રખડાવીશ મુજને.
મુજને દુખી કરવા શું માંડ્યો છે ઇલાજ,
ત્યારે બોલ, તેં શા મોટે આપ્યું મોઢું રાજ.
એવો અપરાધ મેં શો કીધો તારો,
પાડેછ વછવો મુજ પ્રીયાયી મારો.
અરા અંતઃકરણથી હું આહું છું જોને,
બહીકણ વાણીઆઆ શું લઈ જશે તેને.
આ દયાળુ દાતાર આ કેવો તારો ન્યાય,
કરતાં દુખી અમને નથી આવતી દયા.
કાલેજ પરણનાર હતી સાથે મારી,
તેને શું પરણશે કંજુશ વેપારી.
સાવલીંગા, સાવલીંગા, તુજપિતાં ફરવું,
હજાર ધણું સારું છે તેથી મરવું.

(એક હાસ કાગળ આપી જાય છે.)

શું હશે એમાં? કેમ લાવી હાં ?

શું મુજ પ્રિયાની લખેલી આ પ્રેમ પત્રીકા ?

આ ઉમેદ, ઉમેદ, તું બચાવેછે ઉમેદ !

વાંચું આ કાગળ કે પામું કાંઈ ભેદ.

(વાંચે છે.)

સાગ હોરી.

પ્રીતમ વેઠેલા આવજો રાતે, માતાને મંદીર સાર.—ટેક.

આપ વિશેગે ઝુરી હું મરું છું, નહી કોઈ બચાવનાર;

તેથી અરજ સુણી તું દાસીની, મળવાને થાજે તૈયાર.—પ્રીતમ.

મુજ પિતાને જાહેર થયું મર્યે, ખીના બની જે નીશાળ;

કાંણીએ કાળ મુજે ફલી દીધું, વીતી આપણી સાર.—પ્રીતમ.

અંધ્યાંકાળે સાથે લઈને સામગ્રી, ગાંધર્વ લગનની સાર;

ફરી ફરી લેશું આપણે એકલા, પછે ન ચિંતા લગાર.—પ્રીતમ.

(વાંચ્યાં પછી.)

[શુભ ભાગ રહો તોરે આઠ પહર—એ રાહ.]

તુજ કારણ હું પ્રીય આણું તહીં,

ફરું જોગી થઈ જો મળે તું નહીં.—ટેક.

ફરી લખ તીઆં આજ આપણનાં,

પછી પાતળ પ્રીતીનું કરવું સહી.—તુજ.

છે ઉમેદ પ્રિયાને જે મળવા તણી,

પ્રભુ પાર ઉતાર તે સહાય થઈ.—તુજ.

પ્રવેશ ૬ ઠો. (ગામનું પાદર.)

(સાવલીંગા માતાની પુજા કરવા જાય છે.)

સાવલીંગા—[હમકુ છાંડ ચલે બન માધુ.—એ રાહ.]

પ્રીતમજીને મારે મળવાને જાણું, મન આનાંદિત કરવાનેર.—ટેક.

ઘણાં દિવસના નેત્ર વિચારીને, દરશનનું પાપ કરવાનેરે;
 મનરે મોહનથી સારાં લખરે આળે, હેતેથી આદરવાનેરે.—પ્રીત.
 સહાય પ્રભુ આજ કરજે અમારી, અદકા વીધન નડે અમનેરે;
 તેથી તું તારીને આળે દયાળુ, અર્થ દેજે અમ સરવાનેરે.—પ્રીત.
 માત પિતા થયા વેરી અમારાં, લખ ખુશીથી ન કરવા દિયેરે.
 પોતાને ગમે તેની સાથે પરણાવે, જન્મસુધી નાખે દુઃખ દરિયેરે-પ્રી.
 લાભ ન જીવે પુત્ર કે પુત્રીનો, નામ ને પૈસામાં જઈને મરેરે;
 બ્રહ્મા, કાણો, હોય લુપ્તો કે લંગડો, ખીત્રાં પોતાનાં ભરવાનેરે.-પ્રીત.
 તેવી વિપત આવી પડી મુજ ઉપરે, અણુગમતાથી વરવાનેરે;
 મુજ મન માન્યું સદેવંત સાથે, લખ હેતેથી કરવાનારે.—પ્રીતમણ.
 તેથી મં નિશ્ચે કીધો મરવાનો, દાસીએ ન દીધી મરવાનેરે;
 મુજરે વેશે રૂપાચાને તે પરણી, મુખણી મુજને કરવાનેરે.—પ્રીત.
 (ભય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો. (માતાનું મંદીર.)

(સદેવંત આવી ધુંટણભર એસીને માતાની પ્રાર્થના કરે છે.)

સદેવંત—[ગુલ અમનમે બોલુ છુપા બડા ઝરો હૈ—એ રાહ.]
 કરી પ્રાર્થના માગું તુજ પાસ માતાજી આળે;
 થાય મુજ પ્રિયાથી મેલાપ સહાય તું થાળે.
 સહુ ઘણા દિવસથી દુઃખ વિચારનું ભારી;
 બળી છાતી થઇ છે રાખ કામજવરે કારી.
 કરીએ તૈયારી કરવા જ્યારે લખ;
 અણુચિંતવું તેમાંહી આવી પડે વિપ્ન.

તેથી મેહર કરી, આ માત પૂર હવે આશા,
જશે હવે તો જીવ થાય જો નિરાશા.

(અંદરથી દરવાજો બંધ કરી સુધ જાય છે. સાવલીંગ પ્રવેશ કરી
મંદિરના દ્વાર ડોકે છે, પણ કોઈ જવાબ આપતું નથી એટલે)

સાવલીંગ—[મોઢોલે પધારે મહારાજ આજીગર મોઢોલે પધારે.—એ રાહ.]

વેહેલા ઉઘાડો ને દ્વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો,
એકલી ખીહું છું હું બહાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો;
મોઢે લગાડો ન વાર, સદેવંત વેહેલા ઉઘાડો.—ટેક.
છે મનથી તુંજ મશકરી, જીવજ મારે જાય;
ઉભી રહું છું એકલી, તેમ તેમ હૃદય ચીરાય.—સદેવંત.
માત, પિતા મેં પર હયા, તજી નાત ને જાત;
તમ અર્થે બની પેલડી, આવી માંજમ રાત.—સદેવંત.
હવે હૃદ થઈ પાલમાં, દરશણ ઝટ દો આપ;
શક્તિ સહન કરવા નથી, તમ વિયોગનો તાપ.—સદેવંત.

(આસપાસ કોઈ નજરે પડતું નથી, તેથી દેવલની ઉપરના
ભાગેથી અંદર દાખલ થાય છે, બારણું ઉઘાડી નાખે છે,
સદેવંતને નિદ્રાવશ જોઈ તેને જગાડવાની તજવોજ કરે છે,
પણ તે જગાડે જાગ્યો નહીં ત્યારે નિરાશ થઈ સદેવંતનું
મસ્તક પોતાનાં ખોળામાં લઈ, માતાની સ્તુતિ કરે છે.)

સાવલીંગ—

લલીત છંદ.

અરર અંખીકા માત માહરી, હરખની ભરી આવિતા ખરી,
જ્યમ નિરાશ તેં સુજને કરી, દિનશિશુ દયા ચીત્તના ધરી;
પ્રિતમ ધોર જીધે અહીં પડ્યો, પ્રિય વિયોગ તો કર્મમાં જડ્યો,
જગવતાં નહીં જાગતો જરી, કુખલ્લી માવડી શ્વ મને કરી.

(સદેવંતને.)

પ્રિતમ દામિથી શું રિસાવિઆ ઉદક નેણમાં નાથ આવિઆ,
હૃદય તો બળે છે વિયોગથી, નિરખ દામિને પ્રીય પ્રેમથી.

[મને લ'પટને લાગો રખ નામ નામની—એ રાહ.]

હું જાઉં તજી પારા, મુંજ પ્રાણ હારે;
મુંજ પ્રાણ હારે, મુંજ પ્રાણ હારે—ટેક.

કાલિ જવું જોશે, માસરે મારે;
તેથી વેગે વાંચી પારા, આવ ત્યારે.—હું જાઉં.

(તેનો હૃદયમાં કાંઈ લખો, નિરાશ થઈને બધું છે. સદેવંત
બગે છે, અને સાવસી'ગાને બોલે નહો એટલે.)

સદેવંત—

એત.

પ્રિયા પ્રિયા, તું કેમ આવી નહીં,
વ્યોગથી તારા બળી મરું હું આહીં.
કેમ ભુલી તું તારું આપેલું વચન,
બળી, બળી રાખ થાય છે મારું તન.
ડ્યાં શોધું, ડ્યા દેખું, મુંજ મનને જીતનાર;
દેખાવ દે, દેખાવ, નહીં તો મરીશ આ વાર.

(અકસ્માત થતાના હાથઉપર નજર પડે છે.)

અરે ! કોણે લખી ભૂલોઈ મારો હાથ,
શું પ્રિયાએ આવી કીધોઈ વલોપક્ષ ? (વાંધે છે.)
“સદેવંત, સદેવંત, તુંજ પાસ આવી હું,
જગાડ્યો ધણો પણ જગ્યો નહીં તું.
જેવી ઉમેદથી આવી 'તી તુંજ પાસ,
તેવીજ જતી વખતે થઈ છું નિરાશ.
બમ જે સાથે હતાં મારાં થનાર,

તે સાથે મેં પરણાવી એક દાસી હુશીઆર.
તો પણ જવું જોઈએ સામરે કાલે,
નાઉમેદ દુઃખી દિલ, બુર હવાલે.
જોઈએ હું જરૂર એક માસ તારી વાટ,
નહીં આવશે જો તું તો કરીશ આપઘાત.”

(યાંત્રી રથા પછી જુસ્સામાં.)

ઓ ગાંધી ઓ ગાંધી, આપી ગોળી કેવી બસ,
માગી મેં જાગરણની, તો કર્યો નિદ્રાવશ.
હા ! ઉમેદ હતી કરવા પ્રિયાથી મુલાકાત,
તેમાંથી પાડી વચ્ચે કીધો મારો ઘાત.
ઓ સાવલીંગા, સાવલીંગા, ન આપું તુજને છેહ,
મેળવીશ તુજને હું, કે પાડીશ મારી દેહ.

(જોગો ધધને તેની શોધમાં બધ છે.)

પ્રવેશ ૮ મો. (જંગલ.)

સદેવંત—

(જોગીને વેશ કરે છે.)

[મત કર માન ગુમાન—એ રાહ.]

પ્રજુ કર મારી સહાય, પ્રીયાવિના દુઃખી ખરો હું—ટેક.
કામરે જવરથી બળી હું મરું છું માટે મેળવ મુજ નારરે.—પ્રીયા.
પાપ જો પૂર્વે કીધાં હોય મેં તેથી તું મુજને ઉગારરે—પ્રીયા.
જંગલે જંગલ ફરી બહુ યાકો, કંઈ ન માળ્યા સમાચારરે—પ્રીયા.

(જવા માંડે છે, પણ તે ટકાણે જો રસ્તા જોઈ ગીભો રહે છે; એટલામાં
એક મોટા પથ્થરડેપર કંઈ લખેલું; નજરે પડે છે; તે વાંચે છે.)

ખેત.

“ડાખો માર્ગ છોડી, જમણે આવો સાર,
લખ્યા પ્રમાણે આવવે નિશ્ચે મળશે નાર.
આવશે ઐજ રસ્તે પારાસુર ગામ,
જ્યાં આવવાથી પુરી થશે તારી હામ.” (વાંચ્યાં બાદ.)
અચીત, અચીત, આ અક્ષર સાવલીંગાના છે;
જરૂર, જરૂર જાણ હવે ઐજ રસ્તે. (ભય છે.)

પ્રવેશ ૯મો. (નદી કિનારે પારાસુર ગામનું પાદર.)

(સદેવંતના હાથમાં લખેલું છે તેથી પશુપ્રમાણે નદીમાં માં બોળીને
પાણી પીએ છે, ઐટલામાં સાવલીંગાની દાસી પાણી ભરવા
આવે છે અને સદેવંતને એ પ્રમાણે પાણી પીતો જોઈને.)

દાસી—(સ્વગત) [અરે હાલદેવ ઇસ તરફ જલદી આ—એ રાહ.]

અરે આ અજબ જેવી દીસે છે વાંત,

પીએ પાણી માઢે ન બોળે એ હાથ;

જઈ પાસ તેને પુછું વાત એ,

શા માટે પાણી પીએ એમ તે.

(સદેવંતને) અરે ! આ જોગી તું દિવાનો થયો,

કે પાણી પણ પીતા તું, બૂલી ગયો;

કરીને કૃપા વાત સાચી તું કેહે,

શા માટે તું જોગીને વેશે ફરે ?

સદેવંત—હું પુછું તને આ બલી બાઈવાત,

માથે માચું કહી દે સુંદરી ખરેખાત;
ફરે છે કોની આણુ આ નયમાં,
સુખી કે દુઃખી કોણુ વસે છે છાં ?

દાસી—

[ખલકનારે ખુદા ખાતીંદ—એ રાહ.]

વીરમદે રાજ કરે છે છાં, સર્વમાં દુઃખી સાવલીંગા;
હું દાસી ધર તણી એના, તેથી જાણું છું એ ખીના.

સદેવંત—અરે બાઈ કરી કૃતા, ખખર કેહે સાવલીંગાને જ;
મદેવંત વેશ જોગીને. કારણુ તારેજ આવે છે.

દાસી—ચાલો સાથે તમે મારી, ચિંતા મનથી વીમારી;
મેલાવું સાવલીંગાથી હું, તને જે છે અતી ખારી.

(ખંતે જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો. (સાવલીંગાનો મેહલ.)

સાવલીંગા—(ઉદાસ થઈને એકલી.)

[સુધીઆણી દેખ જાણી નરનારો બણારે—એ રાહ.]

દયા આણી દીલજની, તમે આવી મળોરે;
પ્રીયા દુઃખી છે તમારી—મળો દયા.

આપ વીયોગે બળી હું મરું છું;

તેથી તમે જલદી આવી મને સ્થાય કરોરે.—પ્રીયા દુખી

[સંઘમાં કે ચોત્ર બીન પ્રીતમ પ્યારે—એ રાહ.]

પ્રીતમ વીયોગે ઝુરી મરું હું, મળવું મન લલચાવેરે—૨૬.

મધ્ય મધ્ય રાત્રે હું ઝખકી ઉઠું, નયને નીંદ્રા ન આવેરે;

વેરી નેત્ર નથી ભિગા મળતા, સ્વપને પીયુ દરશાવેરે—પ્રી.

દાશ્વર પાંખ આપે જો મુજને, કૃષ્ણ ન હાલે આવેરે;

પોહોંચું પલકમાં પ્રીતમ પાસે, હોતે દૈવે લગાવેરે.—પ્રી.

(સદેવંત પ્રવેશ કરે છે અને સાવલીંગાને જોઈ આનંદથી તેણીને
ભેટવા જાય છે, એટલામાં રૂપાસા આવી પોહોંચે છે.)

રૂપાસા—(સાવલીંગાને) ખેત.

સજ્જર, ઝો નીલિજ, કરેછ શું એ કામ,

પત્ની થઇને મારી, ખોળેછ મારું નામ.

(સદેવંતને) ધાસ્તી નથી કુદ, શું કોઇની લગાર ?

ચપ્પાકું સ્વાદ તને, જલદી આ વાર,

(મીપાઇઝોને) મીપાઇઝો મારા આવો, જલદી તમે અહીં,

ખાંધી એને (મુસ્કે) જાઓ, રાજપાસ લઇ.

(અંત જાય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મો. (રાજસભા.)

(વીરમદેરાજ રાજમાસનઉપર બેઠેલા છે. પ્રધાન, વજીર, કોટવાલ વગેરે

દરબારીઓ તથા રૂપાસા થેઠ પણ હાજર છે. મીપાઇઝો

સદેવંતના હાથમાં બેઠી નાંખી તેને કંદી કરીને

લેઇ આવે છે.)

રૂપાસા—(રાજને.)

[અરે સાલદેવ દે તુને કયા કિયા—એ સહ.]

અરે રાજજી હું કરું છું પ્રણામ, અરે એક મોટું આવી પડ્યુંકામ;

પરણથોછું પત્ની એક સાવલીંગા, જતો'તો તેનાં ઘરમાં જોગીડાઆ.

મારાં ઘરમાં તે શા મોટું ગયો, હરે જો અપરાધી તો શીક્ષાજ્ઞ દો.

વીરમદેરાજા— અરે જોગી તું જલદી કેહે માચી વાત;

ખોટું કહીશ તો થશે તારી ધાત.

જરા તારા મનમાં તું ખીતો ન હ્યાં;

માચા તરફનો થશે મારો ન્યાય.

(સદેવંત રાજા વીરમદે અગળ ધુંઠણબર ખેસો.)

સદેવંત— [કહું કયા ફલકકા સતાયા હું મેં—એ રાહ.]

કહું શું નશીએ દુખીએ કીધો છે,

એખ પ્રીયાને વીણાગે લીધો છે.—ટેક.

હતી જે પ્રીયા ગામમાં પાસ મારી;

લાવી એણે મુજને જખમી કીધો છે.—કહું.

હતું જેનું દીલ પર્યવાં સાથ મારી,

લઈ આવી એણે કીધી દુખઆરી.—કહું.

પીતાએ તેના એમ કહ્યું માવલીંગાને,

પરણવું જોશે તારે રૂપાસાને.—કહું.

નહી આશ્વ કંઈ માવલીંગાનું ત્યાં જ્યારે,

મરવાનો નીશ્વરે એણે કીધો ત્યારે.—કહું.

કહ્યું આવીને દાસીએ તેવે ત્યારે,

હું પરણું રૂપાસાને વેશે તમારે.—કહું.

ખચાવી રૂડી દાસીએ ખારી મારી,

હજી તે મુજ અર્થે રહી છે કુંવારી.—કહું.

કરીને કૃપા મુજપરે માવલીંગાને,

કરીદે હવાણે હવે જલદી મારે.—કહું.

રૂપાસા— (ગરહુ મને હીલ સનમકુ હીયા—એ રાહ.)

સુણો રાજજી જોગી એ કરે છે ખાટી વાત.—ટેક.
કરે છે ખાટી વાત રાજ, કરે છે ખાટી વાત;
હજારોના દેખતાં પરણે હું, આવર્જીગાની સાથ.—સુણો.
જો મરજી હોય તમારી, કરવા ખરેખરાત;
તેડાવું હું દાસી મારી, કહેશે સાચી વાત.—સુણો.

વીરમદેરાજ.—(સોપાઇને) [અરે લાલદેવ હસતરાફે કલામ.—એ રાહ.]

સોપાઇ તું જલદીથી દોડીને જા,
દાસીને સાવર્જીગાની લાવ હ્યાં.

(મદેવંતને) ભલા મરદ તું જલદી કેહે સાચી વાત,
થુર ક્ષત્રી જેવી દીસે તારી જાત.

(સદેવંત રાજાના હાથમાં એક કાગળનો લખોટો આપે છે જે તે
વાંચતાંજ તરતજ આનંદમાં આવી સદેવંતને ભેટી પડે છે.)

વીરમદેરાજ—(રૂપાસાને) [ઉપર પ્રમાણે રાહ.]

અરે આ દગ્ગમાર, પાપી, ચંડાલ,
સુજ ભાણેજના કેવા કીધા તેં હાલ.

(પ્રધાનને) શાણા પ્રધાન જલદી કરો એક કાળ,
પેહુશવો મદેવંતને સોનેરી માળ. (બંને જાય છે.)

વીરમદેરાજ—(રૂપાસાને) [ઉપર પ્રમાણે રાહ.]

જો કરશે નહીં પરણી સાથે તારી,
લમ આજે કરી આવીશ ફરી.
હશે જેની સાથે ખરી એની પ્રીત,
પણીવીરા હું તેની સાથે ખચીત.

(સોપાઇ દાસીસહિત પ્રવેશ કરે છે.)

વીરમહેશજી—દાસીને)

[મોરી ગઈઆ લચક લચક ચલત મોહન આવે—એ શહ.]

સયાણી દાસી સંચુ બોલતાં, સુખણી તું તો થાય.—ટેક.

ખીક રાખતાં, ખોટું બાખતાં જીવ તારો જાય.—દાસી.

કોણુ પરણી રૂપાસાને કહી દે ને મુજ પાસ.—દાસી.

દાસી— [સાડેતોત પછસે શેર મહલો ના બેચુ 'ગી—એ શહ.]

રાજ વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ,
પરણ્યો સાથ મારી એ, પરણ્યો સાથ મારી એ.—ટેક.

લજ તો મારાં થયા આ રૂપાસાની સાથ;
ચોરી ફેરા ચાર કર્યો છે, મેલવી મુજસુ હાય.—રાજ.
સાવલીંગાએ સાથે વરવા, કરતી 'તી નીજ ધાત;
જીવ બચાવવા બાધતણો, મુજ બદલે દીધો હાય.—રાજ.

રાજ— બોલ એ રૂપાસા, તને પુછું ખરેખાત;
પરણ્યો છે તું આની સાથે, કે નહીં કેહે તે વાત.

દાસી — રાજ વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રૂપાસા—લજ ક્રીયા કરતી વખતે, ખબર પડે તે કેમ;
ધુંધટ તાણી પડખે બેસે, કેમ પડે નજરે.

દાસી — રાજ વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ.

રાજ— ખાતરી મારી થઈ ચુકી, તું પરણ્યો દાસી સાથ;
ચેત કરો દાસીની સાથે, સાવલીંગા નહીં મળે.

દાસી — રાજ વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારી એ,

રાજ—દાસી, વેહેલી જઈને સાવલીંગાને તેડી લાવ;
પરણાવું હું મારે હાથે, આજ સદેવંતને.

દાસી—રાજા, ખુશી થઇ હું બહુ, આખર થઇ એની કૃતે.

(પ્રધાન તથા સદેવંત આગે છે.)

રૂપાસા—(મદેવંતને) [તુજે જે શોખ મીલતેકા—એ રાહ.]

ખખર નહી મુજને તારી, કે છે એ તુજ તણી ખારી,
અજાણે દુઃખ મહું છે જે, ક્ષમા તેની મને કરજે.

(દાસી આગે છે.)

સદેવંત—મેહનત લઇ દામી એ ભારી, બચાવી મુજ તણી ખારી,
તેથી માની તું મારી વાત, પત્ની જાણીને દેજે હાથ.

(રૂપાસા અને દાસીનો હસ્તમેલાપ કરાગે છે, સદેવંત આગે છે, અને આનંદથી સદેવંતને બેઠે છે.)

સદેવંત [બળોઆ એસી મન ખોલો—એ રાહ.]

તું મારી ખારી હવે થઇ મારી, તુજરે વિશેગે મહું દુઃખ ભારી-ટેક
જોગીને વેશે ક્યો હું જંગલમાં, મહું મંકટ મરે ઘણું ત્યાં-તું.

સાવલીંગા—યથેલી વાલમ વાત મરે વીસારી,

પ્રીતેથી મુજને કરી રાખ તારી.—તું મારી.

વીરમદેરાજા.—સદેવંતને સાવલીંગા સાથે હસ્તમેલાપ કરાવીને.)

[અરે લાલરેવ એ તુજ કયા હુવા—એ રાહ.]

ખુશીથી કરી આપું છું હું જગન, કરો મોજ નીર્ભે થઇ મન મગન.

પ્રભુ જોડું રાખે તમારું અમર, કરો રાજ નીતીથી પૃથ્વી ઉપર.

જીલમ કોઇપર નવ કરો કલ્પ, કુખીયા તણી સહાય કરવી મદાય.

સાવલીંગા—(મદેવંતને)

[ધરમે થા કાન ખોદાકે લોચે લાયા મુજકા—એ રાહ.]

મનમોહન કેવા ખુશ તારા હાલ આ,

અગાઉ હતો તેથી થયો તું મેહાલ આ.

ઐવો બળાપો કીધો કેમ કારણ મારી તેં,
 ઘડી ઐક મનથી ન તારી પ્રીયા વીમારી તેં.
 હવે કર જોડી પ્રભુનો ઉપકાર માનું હું,
 અંતે તેની કૃપાથી પુજને પારા પામી હું.

સદેવંત—પરા અંતઃકરણથી કહું છું પારી વાત આ,
 ચાલો સર્વે મળી કરીએ પ્રભુની પ્રાર્થના.

સદેવંત અને સાવલીંગા—(ઇશ્વર પ્રાર્થના.)

[ઇંદ્રે ગોરા તારે આઠણે મેવાડારે મહોન—ઐ રાહ.]

કરીયે પ્રભુજી પ્રાર્થના કે નામી પુજને શીશ.—કરીયે.

દયા સીંધુ દીન બંધુ ભક્તનો દાતાર,

માયે મને સેવે તેને, હુતારે ભવ પારે.—કરીયે.

દયાન ધરે ભક્તિ કરે, હૃદયથી મન માય,

જેવી જોની તેની તેની, પુર્ણ કરે તું ત્યાંયરે.—કરીયે.

મહીમા તારો સચ્ચીદાનંદ, જીભે કહ્યો ન જાય,

મુજ અહ્ય મતીથી તારા, ગુણ કેમ ગવાયરે.—કરીયે.

તું માયાજી, તું દયાજી, પુજ કળા અપાર,

પાપીને તું દંડ કરે છે, ધરમીનો દાતારે.—કરીયે.

વીયોગી પ્રીતમ પારીનો, થયો છે મેલ્લપ,

અંકટ મહીને અંતે માળ્યા, ઐ તારો પ્રતાપરે.—કરીયે.

